

Sjukvården vid seklets början i Långaröds socken

Anteckningar gjorda av Malte Andersson, Skärhus, år 1977.

De flesta sjukdomar och skador genom olycksfall behandlades oftast i hemmen under första årtiondena av 1900-talet. Många olika huskurer brukades vid sjukdoms och olycksfall. Behandlingen kunde dock vara mycket olika för samma sjukdom i olika familjer. Spritdrycker ansågs ofta kunna hjälpa för allehanda krämpor, både in- och utvärtes. Brännvin var ett universalmedel som hjälpte mot det mesta, särskilt om det blandades med någon tillsats som var lämplig för det speciella ändamålet.

Malörtsbrännvin användes mycket mot magsmärtor och kamferbrännvin brukade också intas som medicin. Cognac trodde man ganska allmänt att det var bra för lungtuberkulos och det fanns lungotspatienter vilka sökt läkare och fått medicin och förhållningsregler men struntade i dessa och litade mera på att bli bra genom att dagligen dricka cognac. Någon varaktig förbättring brukade cognacsdrickandet inte åstadkomma.

Utvärtes brukade liljekonvaljs brännvin ofta användas vid sårbehandling och mot svullnader och värk. För utvärtes bruk användes också salmiaksprit för många skador. Några brukade använda ättika för rengöring av sår och lägga rökt fläsk som plåster på såren.

Att strö salt på sår ansågs förebygga blodförgiftning och underlätta läkningen. Spindelväv av ett visst utseende var det också någon som använde att lägga på sår. En äldre man som blivit skadad i foten av en tjuga (högrep) så att foten svullnade och blev het och öm, behandlade sig själv genom att linda trasor genomdränkta med urin om foten.

Att gnida talg på hals och bröst och linda en

yllestrumpa om halsen var ett beprövat medel mot förkylning och ont i halsen, men det skulle vara den högra strumpan om det skulle hjälpa. En man i Trulshärad brukade kurera sig både mot förkylning samt dålig mage genom att ta ett snapsglas fotogen, helst på fastande mage. Att dricka smält talg så varm som möjligt, rekommenderades av en slaktare i Skäpperöd som utmärkt medel mot förkylningssjukdomar. Han avled i 50-årsåldern efter ett par dagars sjukdom, fastän han fick dricka stora kvantiteter smält talg när han började känna sig dålig.

Som invärtes medicin hade många ett välförsett förråd av olika slags droppar. Hoffmans droppar, bröstdroppar, nervdroppar. Thielemanns droppar, väderfördelande droppar och giktdroppar voro några av de vanligaste. Ett gult pulver som kallades svavelblomma och blåstes ner i svalget med ett litet rör eller en avskuren gåspenna, användes vid ont i halsen. Vid febersjukdomar sökte man först få den sjuke att svettas genom att bädda ner honom varmt och ge honom varma drycker, men också acetylsalicylsyra användes för att få ner febern. Den som tyckte om starka drycker försummade ju inte att kurera sig med dessa och få svettningen igång med deras hjälp. Det fanns också de som använde sig av våtvärmande inpackning av hela kroppen vilket naturligtvis var effektivt. Våtvärmande omslag brukades också vid vrickningar, stukningar och svullnader.

GAMMALSTORP

En behandlingsmetod som brukades vid en del åkommor och skador var koppningen. En och annan ansåg också koppningen hälsofrämjande och lät koppa sig ganska regelbundet. Annars användes det mest mot håll i bröstet, ont i ryggen, vid vrickningar och svullnader och mot värk. Koppningsjärnet bestod av ett antal vassa blad som hölls uppe av en fjäder i ett hölje, som i botten hade öppningar för bladen. När koppningsdonet placerats på huden, lossades fjädern och de vassa bladen trängde ut genom öppningarna och skar ytliga snitt i huden. Järnet placerades så i andra riktningen tvärs över snitten och det blir ett rutmönster av sår i huden, vilket så fuktades varpå en sugkopp, bestående av ett glas med gummiboll, sattes över såret och blodet sögs ut. När blodet började levra sig lossades koppen, blodet avtorkades, koppen sattes åter på och proceduren upprepades tills det icke längre kom något blod. Verkan av koppningen ansågs bero på att blodet föryngrades och blev bättre när en del blod sögs bort på det sjuka stället. Samma verkan ansågs användandet av blodiglar ha. Dessa sattes också fast på det sjuka stället och fick suga tills de blev så fulla av blod att de släppte. Ville man de skulle släppa tidigare strödde man salt på dem då de också släppte taget. Blodet fortsatte att rinna en god stund sedan de släppt. De användes bland annat vid tandvärk som man även hade många olika medel emot, nästan alla lika överksamma. Snus, brännvin, grötomslag, olika slags tanddroppar och diverse magiska åtgärder, man kunde bland annat sätta tandvärken i ett träd, varvid den överfördes till den som sedan först passerade trädet, voro medel som rekommenderades mot denna, vid denna tid mycket vanliga och smärtsamma åkomma. Ett slags tanddroppar som användes mycket var Stigzelius tanddroppar. De droppades på renad bomull varpå denna stoppades i tanden och kunde ibland ge tillfällig lindring. Om tandvärken blev alltför svår måste dock

tanden dras ut. Det fanns en tandläkare i Hörby som dock inte åtnjöt något större förtroende och dessutom kostade det ju mera att anlita honom än att låta tanden utdras av någon annan person som brukade stå till tjänst med tandutdragningar. En småbrukare i Brännastad var mycket anlita som tandutdragare. Han drog ut tänderna med ett verktyg som kallades tandnyckel. I Hörröd fanns en smed som också drog ut tänder. Han brukade ta en krona för operationen. En sparsam man från Skärhus som gått dit för att få sin tand utdragen tyckte det var alltför dyrt, varför han gick vidare till Maglehem där det också fanns en smed som drog ut tänder. Där fick han den utdragen för 50 öre. Tid och arbete värderades inte så högt, när det var lönande att för 50 öres besparing gå ett par mil, vilket måste ha tagit omkring 4 timmar!

Hjälpte inte de egna huskurerna mot sjukdomen eller om skadorna voro allvarliga, vände man sig till någon person som hade större kännedom och erfarenhet av behandling av skador och sjukdomar.

Måns skraddare i Önnköping, som avled 1905, var mycket anlita för behandling av utvärtes skador. Av olika ingredienser kokade han en som hjälpte bra vid slag, stötar och stukningar och lindrade värken. Han höll inte receptet hemligt utan gav bort det till många.

En som också anlita var Fru Anna Mårtensson, Buus, hustru till Anders Mårtensson, Buus, som ägde nuvarande Ekebro. Hon behandlade sår och andra utvärtes skador och även halssjukdomar som hon behandlade med våtvarma omslag.

Mera ryktbar och känd var en kvinna i Östraby som brukade kallas Ulla i Östraby. Hon och sedermera hennes dotter Fru Rosendahl i Östraby behandlade framgångsrikt mycket svåra skador och ansågs minst lika skickliga som någon doktor. Om någon råkade ut för ett arm eller benbrott vände man sig ofta till en bonde i Agusa som var

GAMMALSTORP

specialist på att spjåla arm- och benbrott. Av någon anledning brukade han kallas Truls Loppa. Han omkom när hans hästar skenade vid ett besök i Vollsjö. Det fanns trafikolyckor också på den tiden.

Fru Bengta Mårtensson, Skärhus, vanligen kallad Brännerista-Bengtana, var kanske den mest kända och anlitade när det gällde att söka bot för både in- och utvärtes sjukdomar hos såväl människor som djur. Hon var känd vida omkring och hade t.ex. många hjälpsökande från Simrishamnstrakten. I Hörby fanns också familjer som alltid vände sig till henne när de hade några krämpor eller andra problem de behövde hjälp med. Det var ofta folk med god bildning och god ekonomi som sökte hennes hjälp och hade en grundmurad tro på hennes förmåga att hjälpa, så hon hade nog ganska bra inkomster av sin verksamhet. Sedan bilarna började komma i bruk gjorde hon ofta långa sjukresor. Personer som behandlats av läkare för eksem eller värk men inte blivit bättre blev ofta bra av hennes behandling. Hon hade en ingående kännedom om olika växters medicinska egenskaper och hade kanhända också någon magisk förmåga då hon i vissa fall varken föreskrev någon medicin eller annan behandling men patienterna ändå blev bra.

Blodhalning hos nötkreatur, en sjukdom som varje sommar drabbar ett stort antal djur, behandlade hon inte på något sätt, men ville ha reda på djurets namn eller färg. De flesta djuren blev bra. Mårten Svensson i Ingemanstorp, som också ofta anlätades när något djur fått blodhalning gjorde heller ingenting annat för att behandla sjukdomen, än att fråga efter namnet på djuret, och om detta ej hade något namn, efter dess färg, och vanligen tillfrisknade djuren. Några andra sjukdomar än blodhalning behandlade inte Mårten Svensson.

Bengta behandlade däremot många andra sjukdomar hos djur. En medicin som hon ofta or-

dinerade för hästar var en blandning av krut och brännvin. Bengta hade lärt sig läkekonsten av sin far som brukade kallas Ola Brännerist därför att han någon gång haft anställning som brännerist. Han botade liksom Bengta både människor och djur, men var mest anlitad för djursjukdomar. Han ville gärna att folk skulle tro att han hade kunskaper i magi, så att han kunde både bota och skada både folk och djur på något övernaturligt sätt.

Om en suga inte kunde grisa eller en ko inte kunde kalva sände man ofta efter Anders Svensson i Buus, som oftast kunde rätta till svårigheterna. Ännu skickligare häri var Jakob Andersson i Ormastorp, som 1921 flyttade till Skärhus, där han sedan bodde till 1948. Han var skickligare än någon veterinär när det gällde förlossningshinder hos djur. Även de flesta andra sjukdomar hos djur kände han till hur de skulle behandlas och botas, och han var mycket anlitad av lantbrukarna i trakten. Han ville aldrig motta någon kontant betalning för sina tjänster, men kunde godta en och annan gentjänst eller ersättning i naturprodukter. Hans hustru Elna brukade utföra koppning på dem som trodde på denna behandlingsmetod.

En kort tid, något år omkring 1910, hade Ö. Sallerups och Långaröds församlingar anställt en församlingssystem och hyrt bostad till henne i Henset därför att detta var ungefär i mitten av pastoratet. Tjänsten innehades av Elina Andersson som var dotter till Anders Nilson, en lantbrukare i Stänkelösa. Hon hade fått sin utbildning på Samariterhemmet i Uppsala. De ledande kommunalmännen i församlingarna ansåg dock att församlingarna inte hade råd att hålla någon församlingssystem och tyckte nog att tjänsten var obehövlig varför den snart upphörde. Syster Elina hade sedan en befattning på Öland, men vid faderns död år 1919 återvände hon och övertog föräldrarnas lantbruk. Hon var sedan ofta anlitad när någon hade skadat sig eller blivit sjuk.

GAMMALSTORP

Vid långvariga sjukdomar sökte en del hjälp hos längre bort bosatta s.k. kloka gubbar. På 20-, 30- och 40-talet var det mest namnkunniga av dessa en som kallades Omma-pågen därför att han var bosatt i Omma vid Sjöbo. Han flyttade senare till Araskoga vid Vollsjö. Han hette Ture Larsson och anlätades också när man förlorat eller blivit bestulen på någon sak, då man trodde han kunde säga var den fanns. Hans förklaringar om sjukdomars orsaker var något underliga. Till en man som sökte honom förklarade han att denne aldrig kunde bli fri från sjukdomen om han inte högg ned och utrotade alla asketräd som växte kring hans gård.

Under åren omkring 1920 reste de som hade litet förtroende för läkare, till en undergörare i Svedala som hette Cederholm. Vanligen var det någon anhörig till den sjuke som reste dit med något klädesplagg som den sjuke haft på sig då undergöraren genom att se på klädesplagget kunde se vad det var för sjukdom, och bota sjukdomen utan att se eller undersöka den sjuke.

I slutet av 1800-talet hade Åsum-pågen varit den helbrägdagörare som långvarigt sjuka även i Långaröds socken uppsökt för att få bot och bättring. Vid samma tid verkade också Gravö-Karnan, bosatt i bosatt i Gravö, söder om Åhus, som botade både folk och djur och även gav råd och hjälp i kärleksaffärer. Om någon man eller kvinna förälskat sig i någon av det motsatta könet och denna visade sig ovillig kunde Gravö-Karna ge råd, så att den ovilliga blev mera intresserad för ett närmande.

En sjukdom som man kanhända oftare sökte bot för hos någon klok gumma än hos läkare var engelska sjukan som ganska många barn råkade få. Dessa gummor behandlade vanligtvis ingen annan sjukdom än engelska sjukan och deras kurer lyckades väl ungefär lika bra som läkarnas innan man upptäckte att sjukdomen berodde på vitaminbrist. De brukade mäta barnet med ullgarn och då de inte talade om att detta var för att kunna märka om det blev någon förändring trodde många att just denna mätning hade någon helande effekt. De salvor och smörjningar de ordinerade hade väl lika litet verkan som mätningar, medan medicinerna nog kunde vara bra då barnen ofta blev bättre. En gumma i Hörby brukade ordinera kinavin med järn och dessutom en del andra droppar och teer.

Övriga sjukdomar sökte de flesta bot för hos läkare, och det var inte så många som trodde på undergörare och läkedom genom några magiska konster. Både provinsialläkare Montelin och lasarettsläkaren Langenheim som verkade i Hörby på 1910-talet, hade gott förtroende hos allmänheten. Men man sökte inte läkare förrän man verkligen behövde och inte för några bagateller. Sjukvården var därför inte överbelastad och de som blev inlagda på lasarettet fingo ligga där tills de blev bra och hade varit uppe en längre tid. På Somrarna kunde man alltid se många patienter promenera omkring i sjukhusparken.

Det var på den tiden inte någon svårighet att få hembesök av läkare. Både lasarettsläkaren och provinsialläkaren gjorde gärna sjukresor.